

Т. Шевченко – творець українського графічного портрета, національного краєвиду, митець, який увів нові соціальні теми в українське образотворче мистецтво, перший в Україні академік гравірування. Його художня творчість справедливо розглядається як новаторство в українському мистецтві та важлива ніша світового мистецького процесу.

Список використаних джерел:

1. Васильєва К. Збірка картин Тараса Шевченка – графіка, пейзажі, портрети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://art-holst.com.ua/ua/kartiny-shevchenko>
2. Імператорська академія мистецтв. Національний музей Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.museumshevchenko.org.ua/element.php?id=448>
3. Шевченко-художник. Бібліографічний покажчик (1839-2012): у 2 т.: до 200-ліття Тараса Шевченка / Укр. ін-т нац. пам'яті, Нац. Музей Т. Шевченка; упоряд.: Н. І. Орлова, Л. І. Буряк та ін. – К.: Пріоритети, 2013. – Т. 1. – 434 с.

Коновалова М.О.

*старший викладач вищої категорії,
Краматорська школа мистецтв № 3*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ХОРОВИХ ДУХОВНИХ ТВОРІВ М. ЛЕОНТОВИЧА ТА К. СТЕЦЕНКА В КОНТЕКСТІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЛІТУРГІЇ

Протягом кількох століть хорова духовна музика українських композиторів була важливою складовою частиною духовного життя нашого народу. Тому вивчення кращих зразків цього жанру в курсі музичної літератури має бути обов'язковим, адже ці твори допоможуть не тільки збагатити світогляд майбутніх професійних музикантів, але й вплинуть на формування національної свідомості підростаючого покоління.

Як відомо, діючі учбові програми з музичної літератури для ПСМНЗ і вищів I-II рівня акредитації пропонують учням досить детальне ознайомлення з католицькою месою (тобто Месою сі мінор І. С. Баха й «Реквіємом» В. А. Моцарта). А от головне богослужіння православної церкви – літургія, на жаль, залишається поза межами учбового процесу. І хоча з терміном «літургія» діти зустрічаються ще в музичній школі [3, с. 84], однак ані школа, ані музичне училище не дають їм цілісного уявлення про це велике обрядове дійство. Такий недолік в учбових програмах стає особливо відчутним з появою в сучасній українській музиці літургій Л. Дичко, М. Скорика, Є. Станковича та інших.

Отже, щоб відновити порушену рівновагу, викладач міг би відібрати найбільш цікаві та яскраві твори української хорової духовної спадщини і, розташувавши у потрібному порядку, вивчати їх у контексті обрядів православної Літургії. Найбільш «придатними» для цього здаються дві суміжні

теми, присвячені, відповідно, двом сучасникам, справжнім майстрам хорової духовної музики – М. Леонтовичу та К. Стеценку. Крім того, їхній великий творчий доробок у цьому жанрі дозволяє відібрати твори таким чином, щоб переважна більшість їх була б не «культового», а «концертного» типу, адже саме в «концертних» творах обов'язково мають проявлятися риси, характерні для інших жанрів кожного з композиторів.

Тоді в процесі вивчення даної теми викладач може вирішити цілий **комплекс важливих навчальних завдань**, а саме:

- 1) дати учням цілісне уявлення про Літургію як велике обрядове дійство;
- 2) вдосконалити навички учнів з аналізу хорової музики (на слух та в нотах);
- 3) навчити учнів розрізняти хори «культового» та «концертного» типів;
- 4) приділяючи особливу увагу творах «концертного» типу, підвести учнів до визначення стильових рис творчості кожного з композиторів;
- 5) навчити знаходити спільне та відмінне у творчих підходах композиторів до створення духовної музики.

Для вивчення даної теми знадобиться допоміжний матеріал – молитовні тексти та стислий опис основних церковних обрядів Літургії св. Іоанна Золотоустого [1, с. 35-50; 2, с. 344-378].

Дана тема має бути завершальною у вивченні творчості М. Леонтовича та К. Стеценка, щоб учні вже вільно володіли б наступною інформацією:

1. Спільні факти у біографіях двох композиторів, які сприяли їхньому зверненню до хорової духовної музики: походження зі священницьких родин, любов до хорового співу, професійна музична та релігійна освіта (духовна школа, семінарія, а у К. Стеценка – навіть духовна академія), багаторічне керування релігійними та світськими хоровими колективами.

2. Провідні жанри творчості кожного з композиторів, які вплинули на їхню духовну музику, – це обробки народних пісень, опери, а для К. Стеценка – це ще й солоспіви.

3. Характерні риси провідних жанрів творчості М. Леонтовича: індивідуальний підхід до розкриття образного змісту твору, широке використання поліфонічних прийомів, «багатокольорова» гармонія, звукообразність та «хорова оркестровка».

4. Характерні риси провідних жанрів творчості К. Стеценка: переважання лірико-психологічних образів, використання декламації (вплив його музично-театральних жанрів), використання народнопісенних інтонацій; схильність до наскрізного типу розвитку.

Наведемо приклад стислого аналізу окремих розділів літургії, складеної з творів М. Леонтовича та К. Стеценка.

«Велика єктенія» М. Леонтовича. Хор «культового» типу. Про це свідчить суворя псалмодія баса з її традиційними каденціями, а також доволі прості й одноманітні хорові «відповіді». Музика емоційно стримана, майже невиразна, як того й вимагає церковний канон.

«Благослови, душе моя, Господа» К. Стеценка. За церковною традицією, це антифон, тобто діалог соліста й хору. На перший погляд, композитор

дотримується цієї традиції: твір складається з майже незмінних унісонних фраз («заспівів»), які кожного разу «розшаровуються» на декілька голосів і тим самим утворюють «хорові підхвати». Але в процесі розвитку ці «хорові підхвати» стають дедалі вищими за теситурою, складнішими з точки зору гармонії, а тому й більш напруженими. Отже, церковний антифон К. Стеценка майстерно перетворює на народну пісню (!), в якій з одного й того ж «зерна» щоразу виростає нова, ще більш яскрава «квітка».

«У царстві Твоїм» М. Леонтовича. Протягом майже усього твору звучить псалмодія тенора на фоні витриманих хорових акордів. Як і «Велика ектенія», цей хор належить до «культових», і його художні якості разом із творчою індивідуальністю композитора підпорядковуються тут завданням богослужіння.

«Трисвяте» з Літургії № 2 К. Стеценка. Ще один хор «культового» типу. Спокійна, прозора печаль цієї музики знову повертає нас в атмосферу церковної служби і нагадує, що видатний композитор К. Стеценка був ще й протоієреєм (!), який протягом багатьох років правив службу богу у власній парафії.

«Херувимська» К. Стеценка. Відразу ж відчуваємо «концертний» тип твору. У цьому переконує поступове підсилення емоційної напруги з кульмінацією в кінці. Плачові інтонації першого розділу надають йому скорботного характеру. Другий, мажорний розділ («Яко до царя») утворює яскравий «концертний» контраст із першим, але його наспівність теж нагадує про народнопісенне «походження» цієї музики.

«Вірую» М. Леонтовича. Аскетичній псалмодії баса відповідає така ж сувора хорова псалмодія. Але хорові фрази поступово припиняють своє «тупцювання» на одному місці, стають більш наспівними, обростають іншими голосами: утворюється спочатку двоголосся в терцію, потім триголосся і, нарешті, септакорди, які роблять гармонію цього твору неповторною.

«Милість спокдю» К. Стеценка. Хор являє собою монументальну музичну фреску, в якій молитва органічно поєднується з тужливою піснею та плачем, а псалмодія тенора перетворюється на схвильовану декламацію (розділ «Пісню перемоги співають»). В результаті цей хор стає дуже схожим на оперну сцену з яскравими відхиленнями в гармонії та потужною драматичною кульмінацією (розділ «Свят, Свят»).

«Достойно є» М. Леонтовича. Твір привертає увагу своїм звукозображенням церковних дзвонів. Майстерна «хорова оркестровка» дозволяє чути великі та середні дзвони (чоловіча група хору), які утворюють супровід для малих дзвонів (жіноча група хору).

«Отче наш» М. Леонтовича. «Улюблене» композитором перетворення «культової» музики на яскраво індивідуальну тут відбувається навіть у межах окремих розділів.

«Многая літа» М. Леонтовича. Композитор будує твір, так би мовити, «у протилежному напрямку», тобто від оригінально-авторської «барвистої» гармонії він поступово приходять до канонічного, «культового» звучання музики (сувора псалмодія тенора), отже пишна «квітка» тут «складає свої пелюстки» й перетворюється на скромний «бутон».

Підсумки. У творчих підходах М. Леонтовича та К. Стеценка до створення духовної музики можна відзначити спільне та відмінне.

Спільним є те, що в їхніх творах «концертного» типу яскраво проявилися практично всі риси, характерні для інших жанрів кожного з композиторів. Отже, тепер їх можна сміливо вважати **стильовими рисами творчості** М. Леонтовича та К. Стеценка.

Відмінне полягає в тому, що **М. Леонтович**, як правило, будує композиції за принципом: від «культової» музики до оригінально-авторської (рідше навпаки), а **К. Стеценко** постає перед нами як майстер музично-драматичного жанру, а також як чудовий знавець народної пісні.

Слід додати, що в процесі вивчення теми цікавим і корисним було би порівняти деякі хори М. Леонтовича та К. Стеценка з однойменними творами композиторів інших країн, наприклад: твір М. Леонтовича «Вірую» – з найбільш відомими хорами частини «Credo» з Меси сі мінор І. С. Баха, або твір «Благослови, душе моя, Господа» К. Стеценка – з однойменним хором зі «Всенощної» С. Рахманінова.

Подібні порівняння допоможуть учням переконатися, наскільки різними можуть бути втілення однієї й тієї ж молитви в музиці. Більш того, вони дозволять досягти ще однієї, мабуть, найважливішої мети: дати учням можливість «побачити національне у контексті всесвітнього» [3, с. 3]. Хай це допоможе їм не тільки більш глибоко сприймати хорові шедеври світової музичної скарбниці, але й відчувати гордість за власну національну музичну культуру.

Список використаних джерел:

1. Мень А. Православное богослужение. Таинство, Слово и образ. – М.: СП «Слово», 1991. – 191 с., ил.
2. Полный православный молитвослов для мирян, изд. 2. – УПЦ, Полтавская епархия, Спасо-Преображенский Мгарский монастырь, Краматорск, «Тираж-51», 2001. – 800 с.
3. Українська та зарубіжна музичні літератури. Програма для музичної школи, музичного відділення ПСМНЗ, (школи естетичного виховання). – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 217 с.

Михальчук В.В.

кандидат искусствоведения,

Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств

ЭКСПЕРТ ХУДОЖЕСТВЕННОГО РЫНКА КАК ИМИДЖЕВЫЙ КОМПОНЕНТ СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ СТРАНЫ

Современная художественная культура Украины как ни одна иная сфера подходит для формирования и демонстрации облика динамично обновляемого государства. Что бы ни происходило в экономике, энергетике любой страны, ее